

Jerry Mintz: Szabadság és demokrácia az oktatásban (válogatás) – A demokrácia hatalma (2. fejezet)

augusztus 23, 2022

Minden magát demokratikusnak tartó iskola gyűlése más. A legfontosabb kérdés, amit még az iskola megnyitása előtt el kell dönteni, az az, hogy mire legyen az iskolagyűlés felhatalmazva. Nagyon fontos, hogy ne sugalljuk az iskolagyűlés mindenhatóságát, ha később ehhez nem tudjuk tartani magunkat. Ez ugyanis lerombolhatja az egész folyamatot. Lehetséges demokratikus gyűléseket tartani akkor is, ha azok csak nagyon korlátozott területen hozhatnak döntéseket, mindaddig, amíg ez mindenki számára világos, és amíg a meghozott döntéseket senki nem változtatja vagy torpedózza meg.

Az emberek azt kérdezik: „Hogyan tarthatunk demokratikus tanácskozásokat egyetlen osztályban vagy családban?” Az érintett gyerekeknek körülbelül ezt lehet mondani: „Ezek és ezek a területek, ahol nem lehet átadni nektek a hatalmat a döntések meghozatalára, és ezek és ezek azok, ahol ez lehetséges.” Mindezek után pedig következetesnek kell lennünk – és ragaszkodni ahhoz, amit mondtunk. Ha ezt megtesszük, akkor a demokratikus gyűlések szinte minden szituációban hasznosnak fognak bizonyulni.

Hosszú évekig dolgoztam önkéntesként a helyi „Fiúk és Lányok” klubban, ahol asztaliteniszt tanítottam. Bár én csak heti két nap voltam ott néhány órára, a klub maga a hét hat napján nyitva volt. 13 évesnél idősebbeket tanítottam, és amikor ők nagyobbak lettek, csökkent az érdeklődésük, és én is csak akkor mentem el, ha az időm engedte. Az első nyolc évben soha

nem volt szigorú tervem arra, hogy mikor is jövök. Amikor azután elkezdtem a fiatalabbakat tanítani, akkora lett az érdeklődés, hogy első alkalommal el kellett köteleznem magam egy szigorú időrend mellett.

Rájöttem: ahhoz, hogy magunkat a leghatékonyabban tudjuk megszervezni, a döntéseket a legjobb lenne egy gyűlésen, közvetlen demokratikus keretek között meghozni. Az volt a tervem, hogy a gyerekek választhassák meg saját vezetőiket vagy felügyelőiket. Ez egy nagyon szűk területnek tűnhet, de ne felejtsük el, hogy egy ilyenfajta klub általában igen tekintélyelvűen működik: az itt dolgozó felnőtteknek teljhatalmuk van minden kérdésben. Ennek ellenére a pingponglub újszerű programjának – éppen a demokratikus keretek miatt – nagyon erőteljes hatása lett, és van is a mai napig.

Amint a gyerekek észrevették, hogy minden egyes döntésüket kivétel nélkül meg is valósíthatják, a gyűlés menete fokozatosan bonyolultabbá vált, és egyre több súlyos filozófiai kérdés merült fel. A gyerekek bíztak a gyűlésben, annak ellenére, hogy ezek a gyerekek teljesen szokásos állami iskolákba járnak. Sokan közülük alacsony jövedelmű családból jönnek, sokan tartoznak kisebbségekhez, mindezzel együtt jó kis keveréket alkotnak: vannak azért közöttük jól kereső családok gyerekei, vannak fehérek is, néhány spanyol anyanyelvű, néhány fekete srác és így tovább.

A csoport létrehozott egy erősorrenden alapuló listát, amelyen 30-40 gyerek küzdött egymással. Az egyik, a listán elég magasan álló gyerek gyanúba keveredett: egyszer hagyta, hogy az unokatestvére megverje őt, majd ő verte meg az unokatestvérét, azért hogy az jóval feljebb kerülhessen a listán. Mindezt egy gyűlésen beszéltük meg, amit soha nem fogok elfelejteni, mert még nem vettem részt hasonlóan.

A megbeszélés azzal kezdődött, hogy vajon megengedhető-e, hogy valaki – előzetes megállapodás szerint – hagyja magát

megverni, és aztán ugyanő legyőzi az illetőt. A gyűlés egy külön teremben kezdődött, amit a vita felénél el kellett hagynunk, és ez persze sok zajjal és káosszal járt. A másik teremben aztán a gyerekek körberakták a székeket, és bár ordítaniuk kellett, ha egymást hallani akarták, nem mentek el, amíg nem jutottunk el a döntésig. A döntés alapján megtiltották az ilyen jellegű megállapodásokat, de az adott esetben nem büntették meg az elkövetőt, mert a „tett” elkövetése idején nem volt ilyen szabály. A jövőben, ha valaki előre kitervelten hagyja magát megverni, azután visszavág büntetésül a lista aljára kerül. Ez egy példa arra, hogy milyen komolyan tudják venni a gyerekek a döntéseket, és hogy milyen fontos az út, ahogy eljutnak oda.

Nemrégiben beszélgettem a klub egyik dolgozójával a gyerekekről, akikkel én dolgozom. Elmondta, hogy észrevehető változások történtek néhány gyerek viselkedésében, akik kontrollálhatatlanok, vadak voltak mielőtt a ping-pong klubhoz csatlakoztak volna. Ezeknek a gyerekeknek az esetében a változást véleményem szerint az hozta, hogy a társaik voltak azok, akiknek tekintélyük volt előttük, és nekik hallgatniuk kellett rájuk, ezért változtattak a viselkedésükön.

Számos, korábban igen „nehéz” gyerek fejlődésnek indult. Megválasztották őket segédfelügyelőnek vagy felügyelőnek. Az külön érdekes, hogy az egyik srácról nem is tudtam, hogy korábban problémás eset volt, és azt gondolom, hogy jó, ha így történnek a dolgok. Elvárásaim voltak vele szemben, mint ahogy elvárásaim vannak minden gyerekkel szemben. Ez a gyerek felelősséget mutatott, és figyelemmel kísért a gyűléseket.

A két „nehéz” gyerek egyikét annak ellenére választották segédfelügyelőnek, hogy tudták: korábban számos probléma forrása volt, például csalt, gúnyolódva és lenézően beszélt a többiekkel. Egy nap több különböző gyerek panaszkodott rá. A következő gyűlésen megbeszéltük ezeket a dolgokat, de a gyerekek nem váltották le őt posztjáról. A gyűlésnek inkább az volt a feladata, hogy visszajelzést adjon neki, és tudassa

vele, hogy ha így viselkedik, akkor nem tarthatja meg pozícióját. A gyerekek tudták, hogy a segédfelügyelői szerep nagyon fontos volt neki. Számomra ez egy nagyszerű példa volt arra, hogy miként bánjunk úgy gyerekekkel, hogy az hatékony legyen, és azok képesek legyenek meghallani a visszajelzéseket.

Még ebben, az ifjúsági klubbeli korlátozott helyzetben is rájöttek a gyerekek arra, hogy a ping-ponggal kapcsolatos minden kérdésről valóban ők dönthetnek. A felnőtt alkalmazottak soha nem vétózták meg döntéseiket. Ha valami olyasmit döntöttek volna el, ami meghaladta volna az ő hatáskörüket, a felnőttek joggal léptek volna közbe. Ez a hatékony gyűlések kulcsa.

Számos olyan közösségben, ahol rendszeres gyűlések vannak, sokszor tesznek úgy, hogy a felnőttek látszólag nagyobb szabadságot adnak annál, mint ami a valóságban van. Ha a gyerekek rájönnek, hogy nincs is akkora hatalmuk, mint azt gondolták, vagy ha egy döntésüket keresztülhúzzák, vagy valami nem a döntéseknek megfelelően történik, akkor a gyűlések folyamata, a közvetlen demokratikus folyamat lerombolódik.

Problémás viselkedésű gyerekekkel kapcsolatban nagyon hasznos, ha az iskolában demokratikus gyűlések vannak. Más iskolák azzal próbálkoznak, hogy rendőri módon olyan szabályokat vezetnek be, amelyekkel minden gyereket ellenőrzés alatt tartanak. Ez egy igen korlátozott és korlátolt modell: a döntéshozók gyakran éppen azért mérik fel hibásan a körülményeket és alkotnak rossz szabályokat, mert nem támaszkodnak az egész közösség összes tagjának ismereteire és véleményére.

Ami egy demokratikus iskolában jelentősen eltér a hagyományos gyakorlattól, az az, hogy egyetlen tekintélyszemély (tanár) helyett minden gyerek és felnőtt tekintélyszemély lesz, mivel meg van osztva a hatalom, és közösen hoznak döntéseket. Ennek nagy hatása van a gyerekekre, különösen azokra, akik korábban

problémákkal küszködtek. Ők jellemzően szinte minden energiájukat arra fordítják, hogy harcoljanak az egyetlen tekintélyszeméllyel, és ezért szinte nem is hallják meg, amit ez a személy mond nekik. Nem akarják elfogadni, mert azt az „ellenség” mondja. De ha a társaiktól jönnek javaslatok és visszajelzések, akkor az eljut hozzájuk.

Sokan aggódnak, hogy a gyűlések, ahol a gyerekek is részt vesznek, unalmasak lesznek. Ennek oka az, hogy felnőttként számos unalmas gyűlésen kellett részt venniük. Minden gyűlés lehet unalmas, ha a gyűlés témája érdektelen azok számára, akik ott ülnek. Néhány évvel ezelőtt elmentem az otthontanulók fesztiváljára Angliába, és amikor tartottam egy bemutatót arról, hogyan működhet egy közvetlen demokratikus döntési folyamat, a teremben több száz felnőtt és talán tíz gyerek volt. Amikor azonban elkezdtünk olyan témákról beszélni, ami érdekelte a gyerekeket is, akkor beözönlöttek.

Később több egymást követő gyűlésen olyan dolgokról volt szó, ami a gyerekeket foglalkoztatta, és az arány teljesen megfordult: a teremben több száz gyerek és alig néhány felnőtt volt jelen. Ebből arra következtettem, hogy a gyerekeknek nincs ellenükre részt venni a hatalomban, és időt fordítanak arra, hogy beszéljenek ezekről a gyakran bonyolult dolgokról, ha valódi hatalmuk van, és a témák érdekesek számukra. Ekkor azt lehet mondani, hogy ebben a folyamatban meg is erősödnek, nem az izmok, hanem a lélek tekintetében.

Sajnálatos módon az állami iskolából kikerült gyerekek, ha elérnek egy bizonyos kort, nem tudnak jól „működni” egy demokratikus közösségben. Azok a gyerekek, akiket az iskola megfosztott hatalmuktól, elvesztették önmagukat, és ezért lázadniuk kell, csak azért, hogy érezhessék: léteznek. Másrészt viszont azok, akik egy ideig demokratikus iskolába jártak, és valamilyen okból tekintélyelvű viszonyok közé kerülnek, jól feltalálják magukat.

Ennek az az oka, hogy a gyerekek, akiknek állandóan döntéseket

kell hozni, megtanulják azt, hogy kicsodák ők maguk, és hozzáférnek saját érzéseikhez. Ha ezek a gyerekek egy rövidebb időre tekintélyelvű viszonyok közé kerülnek, nem fognak félni attól, hogy elvesztik identitásukat. Tudják, hogy egy sajátos szabályok szerint működő játékban vesznek részt., tehát nem félnek, hogy elvesztik önmagukat. Voltak gyerekek, akik miután visszatértek hozzánk az állami iskolából, azt mondták nekem: „Ez tök egyszerű! Az egész csak annyi, hogy azt kell csinálnod, amit mondanak neked.”

Néha ez majdhogynem ijesztő, mert voltak olyan gyerekeink, akik nemcsak a állami iskolában működtek jól, hanem még a hadseregben is. Azt gondoltam: „Mit csinálunk mi? Tekintélyelvű rendszer számára képezünk ki gyerekeket?” De ezek a gyerekek tudták magukról, hogy kicsodák ők, és nem féltek attól, hogy elvesznek, és így saját céljaikra tudták használni a tekintélyelvű rendszereket.

Nem kétséges, hogy egy lázadó gyerek tulajdonképpen a saját identitását akarja megőrizni. Ezért ha egy tanár ezt felismeri, még egy ilyen gyerekkel is tud előbbre jutni. Ha egy ilyen gyerek alternatív iskolába kerül, különösen, ha még fiatal, nagyon gyorsan teljesen megváltoztatja a viselkedését. Bizonyos értelemben az, amit korábban tett, nem volt más, mint a tekintélyelvű rendszerrel vagy az iskolával szembeni polgári engedetlenség egy fajtája: tudattalan polgári engedetlenség.

Másrészt, ha ez a helyzet elég sokáig tart, akkor valóban kárt okoz, és a gyógyulás még egy alternatív iskolában is sok időt vesz igénybe. Van egy pont, amikor már minden túl késő lesz a kár rendbehozásához, és minden, amit az alternatív iskola adni tud, csupán egy seb bekötözéséhez hasonlít, nem igazi gyógyításhoz. Ez az oka annak, hogy az iskolámba nem vettem fel 13 évesnél idősebb gyerekeket, hacsak nem voltak korábban tapasztalataik az alternatív oktatásban, és az angliai Summerhill iskola ugyanezen okból nem vesz fel 11-12 évesnél idősebbeket.

Egyszer az 1960-as években, amikor a Lewis-Wadhams iskolában dolgoztam, érkezett hozzánk néhány gyerek, hogy eltöltsenek nálunk némi időt, és beszélgessenek az iskola akkori igazgatójával, Herb Snitzerrel. Egyikük 16 éves volt, a másik kettő 12 és 13. Herb hajlott arra, hogy a 12 és a 13 évest felvegye, de a 16 évesnek azt tanácsolta, hogy menjen inkább továbbtanulni egy főiskolára, semmint hogy egy olyan helyzetbe kerüljön, amit esetleg évekbe kerül majd megoldania. A gyerek követte Herb tanácsát. Minél tovább éled meg, hogy nincs hatalmad, minél tovább élsz egy tekintélyelvű rendszerben, minél távolabb kerülsz önmagadtól, annál tovább tart a gyógyulás. A kis gyerekek érzik, hogy hatalmat és odafigyelést kellene kapniuk, de egy bizonyos idő után ezt végképp elveszíthetik.

A válogatás elérhető fejezetei:

Előszó

1. A demokrácia varázsa
2. A demokrácia hatalma
3. A demokratikus közösség
4. Hogyan kell vezetni egy gyűlést?
5. Megtanulni tanulni
6. Shaker Mountain szabad iskola
7. Iskolán kívüli kapcsolatok

Részlet a következő fejezetből – *A demokratikus közösség*

Demokratikus közösségnek nevezhetjük emberek olyan csoportját, akiknek hatalmukban áll a saját közösségük ügyeiben döntéseket hozni; jó esetben olyan emberek csoportját, akik képesek egymásra figyelni. Sokféle korosztály képviselője és különféle

háttérű ember lehet tagja ezeknek a közösségeknek. Lehet szó akár interneten vagy éppen egy bizonyos cél érdekében létrejött csoportról, akár még iskoláról is. Vannak olyan iskolák, amelyekben nem demokratikus úton működik a döntéshozatal, de mindenki odafigyel a másokra, és tisztelettel meghallgatják egymást, legyen szó tanárról vagy diákról. Jelen esetben egy bizonyos iskolát kell itt megemlítenem, a Stork (Gólya) Családi Iskolát, mely Ukrajnában van, és amelynek képviselői részt vettek az 1998-as IDEC, azaz Nemzetközi Demokratikus Nevelési Konferencián (International Democratic Education Conference).